

Social Sciences
ISSN: 1308 7444 (NWSASOS)
ID: 2017.12.4.3C0166

Status : Original Study
Received: June 2017
Accepted: October 2017

Bahar Karakaş

Sümeyye Aybike Türk

Karadeniz Teknik University, Trabzon-Turkey
ktumimbahar@gmail.com; aybkeozdg@gmail.com

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.4.3C0166	
ORCID ID	0000-0002-3894-5160	0000-0003-4839-1867

ODTÜ ve KTÜ MİMARLIK BÖLÜMLERİ MEKAN ORGANİZASYONLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME (1950-1970)

ÖZ

1950-1970 dönemi Türkiye siyasi, sosyal ve mimarlık tarihi bağlamında önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Siyasal, toplumsal, ekonomik pek çok alanda değişimin gözlemlendiği bu süreçte; mimarlık eyleminde de doğru orantılı izler görüldüğü söylenebilmektedir. Sürecin eğitim yapılarının önemli örneklerinden ikisini oluşturan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümleri ise, Türkiye bağlamında mimarlık eğitiminin Anadolu'ya uzanmasına öncülük eden ilk iki örnek olmaları bakımından değerlidirler. Çalışmada, 1950-1970 sürecinin mimarlık ve mimarlık okulları bağlamında irdelemesi yapıldıktan sonra, söz konusu okulların mimarlık bölümü plan şemaları; temel geometrileri, mekan tipolojileri ve sirkülasyon şemaları başlıkları altında incelenmiştir. Çalışma sonunda öncelikle hedeflenen; 1950-70 yılları arasında kurulan ve Türkiye mimarlık eğitiminin Anadolu ayağını oluşturan ilk iki mimarlık okulunun, dönemin mimari pratiğini ne derece yansıttığını ortaya koymaktır. Çalışmanın ikinci hedefi ise, başkent ve periferide kurulan bu iki mimarlık bölümünün mekan organizasyonları arasındaki anlamlı bir benzerliğin ya da farklılığın varlığını sorgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: 1950-1970 Süreci, Mimarlık, Mimarlık Bölümleri, Mekan Organizasyonu, Türkiye

AN EXAMINATION OF THE SPACE ORGANIZATIONS IN METU AND KTU ARCHITECTURE DEPARTMENTS (1950-1970)

ABSTRACT

The period of 1950-1970 constitutes one of the most important milestones in the political, social and architectural history of Turkey. In this period, in which many changes in the political, social and economic fields are observed, it can be said that the directly proportional traces are seen in the architectural practice as well. The Architecture Departments of The Middle East Technical University and the Karadeniz Technical University, which constitute two of the most important examples of this period, are valuable in terms of being the first two examples leading to the extension of architectural education to Anatolia in Turkey. After studying the 1950-1970 period in the context of architecture and architecture schools, the architectural departments of the schools are examined by the plan schemes; basic geometries, space typologies and circulation diagrams. At the end of the study, it is aimed to show to what extent the period reflects architectural practice of the first two architectural schools opened between 1950-70, which constitute the Anatolian pillar of Turkish architecture. The second aim of the study is to interrogate the existence of a significant similarity or difference between the space organizations of the two architectural departments that are opened in the capital and in the periphery.

Keywords: 1950-1970 Period, The Architecture, The Departments of Architecture, Space Organisation, Turkey

How to Cite:

Karakaş, B. ve Türk, S.A., (2017). Odtü ve Ktü Mimarlık Bölümleri Mekan Organizasyonları Üzerine Bir İnceleme (1950-1970), **Social Sciences (NWSASOS)**, 12(4):199-211, DOI:10.12739/NWSA.2017.12.4.3C0166.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

1950 tarihi, Türkiye coğrafyası bağlamında siyasi, toplumsal, ekonomik pek çok alanda değişimin ve dönüşümün başlangıç noktası olarak değerlendirilebilmektedir. Türkiye siyasi ve sosyal tarihi göz önüne alındığında; önemli bir kırılma noktası olan Demokrat Parti'nin yönetimin başına geçmesi ve yaklaşık 30 yıllık bir tek parti iktidarının (CHP¹) ortadan kalkması durumu, 1950 yılını Türkiye coğrafyası dahilinde bir eşik noktası olarak vurgulamaktadır. Siyasi ortamda yaşanan çeşitlilik, dolayısıyla konu üzerine yapılabilecek muhtemel değerlendirmeleri de olanaklı kılmaktadır. Söz gelimi; Varel (2015) dönemin siyasi sistemini Amerika'nın politik sistemi ile eşdeğer bulur ve bir yanda "cumhuriyetçi"ler ve diğer tarafta "demokratlar" olmak üzere iki ana grup üzerinde odaklandığını vurgular (Varel, 2015). Ceylan (2008) ise, Demokrat Parti'nin aslında Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinden doğan bir parti olduğunu, CHP'nin politikalarını devam ettirdiğini ve DP²'nin politikasının II. Dünya Savaşı ve sonrası gelişen politik durumla bağıntılı ilerlediğini belirtmektedir (Ceylan, 2008). Konuyla ilgili yorumlar ve değerlendirmeler bir noktada birleşmektedir: 1950'lerde Türkiye siyasi ortamı özellikle Amerika'da gelişen politik ve ekonomik ortamdan oldukça etkilenmiş ve söz konusu durum dönemin siyasi eğilimlerinde önemli bir rol oynamıştır. Mimarlık alanında da etkisini fazlasıyla gösteren bu ortamda, DP'nin yapılaşma politikaları neticesinde Amerika ile ilintili/işbirlikçi pek çok yapının ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

27 Mayıs 1960'ta yaşanan Askeri İhtilal'in neticesinde Demokrat Parti iktidardan ayrılmış yerini askeri yönetim devralmıştır. Söz konusu değişim Türkiye'de siyasi, toplumsal, ekonomik pek çok değişikliği beraberinde getirmiştir. Dönemin henüz başlarına denk gelen yeni bir Anayasa oluşumu (1961 Anayasası) ile birlikte "Devlet Planlama Teşkilatı" ortaya çıkmıştır. Bahsedilen oluşum, dış kaynaklı ekonominin desteklenmesi ile yapım faaliyetlerinde artış, sanayi ve üretimde gelir artışı ve dolayısıyla artan büyüme oranı ile geri dönmüştür. Kitle iletişim araçlarının yayılması ile toplumun haberleşme özgürlüğünün artışı; dönemin baskın ideolojilerinden olan "toplumculuk" ve "milliyetçilik" kavramlarının sıklıkla söylenir hale gelmesine yol açmıştır. Ayrıca bu dönemde toplumsal ve ekonomik konular daha rahat ifade alanı bulmuş; Türkiye'nin kalkınma, endüstrileşme, şehirleşme alanındaki problemlerine politik yönetimden uzak beş yıllık planlar oluşturulmuştur (Tekeli, 2007; Yücel 2007; Alsaç, 1976).

1950-1970 sürecinin etkisini, Anadolu'da kurulmuş ilk iki Mimarlık Bölümü örneği üzerinden irdeleyebilmek adına, mimarlık ve mimarlık ortamına yansımalarının daha geniş bir perspektifte değerlendirmesi "3. 1950-1970 Sürecinin Mimarlığı ve Mimarlık Ortamı Bağlamında İrdelenmesi" başlığı altında yapılmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Türkiye'de 1950-1970 süreci siyasal anlamda oldukça hızlı ve çok hareketli bir 20 yıllık dönemi temsil eder. Öncelikle Demokrat Parti iktidarı ile alınan imar kararları, mimarlık alanında ve mimarlık pratiğinde derin etki ve izler bırakır ve sonrasında 1960 ve 1970'lerde de aynı etkinin devam ettiği gözlemlenir. Çalışmada, 1960'larda devlet tarafından açılan yarışmalar sonucu ödüle layık görülen kampus projelerinden biri merkezde diğeri periferide üretilmiş iki örnek seçilmiş ve Mimarlık Bölümü plan şemaları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Seçilen ODTÜ ve KTÜ Mimarlık Bölümlerinin ortak özelliği bölümlerin 1950-1970 sürecinde kurulmuş olması ve kampus projelerinin

¹Cumhuriyet Halk Partisi

²Demokrat Parti

yarışma projesi kapsamında kabul görmüş veya başka bir deyişle kamusal planlamada serbest mimari etkinliğe fırsat vermiş olmalarıdır. İrdelenen iki Mimarlık Bölümünün plan organizasyonları ışığında ilk olarak amaçlanan, dönemin mimari anlayışının devlet menşeli yapılaşmadaki izlerini takip etmektir. Çalışmanın ikinci hedefi ise, söz konusu yapıların plan şemalarının; temel geometrileri, mekan tipolojileri ve sirkülasyon şemaları başlıkları altında incelenmesi ve benzerlikler, ortaklıklar, farklılıkları ortaya koyularak dönemin mimarlık ortamı dahilinde değerlendirilmesidir. Çalışmada, 1950-1970 sürecinde Türkiye’de Mimarlık Bölümü yapılaşmasında oluşturulan bir sistematığın varlığı sorgulanmakta ve bundan sonra oluşturulacak Mimarlık Bölümü planlamalarına referans olabilecek veriler elde edilmesi beklenmektedir.

3. YAPILAN ÇALIŞMALAR VE YÖNTEM (SUBJECT AND METHOD)

Çalışma kapsamında, Anadolu’da kurulan ilk iki mimarlık okulu olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Karadeniz Teknik Üniversitesinin Mimarlık Bölümleri plan şemaları; temel geometrileri, mekan tipolojileri ve sirkülasyon şemaları başlıkları altında incelenmiş; benzerlikleri, ortaklıkları ve farklılıkları ortaya koyularak dönemin mimarlık ortamı dahilinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada öncelikle okulların plan şemaları çıkarılmış, ardından şematik çizim ve anlatımlarla analizler yapılmıştır. İlk olarak yapıların temel geometrileri kütleli organizasyonları bağlamında incelenmiştir. Ardından, mekan tipolojileri; sirkülasyon elemanları, akademisyen odaları, öğrencilerin kullanımına özel alanlar (atölyeler/kütüphaneler/lokaller) ve avlular olmak üzere dört başlık altında irdelenmiştir. Son olarak sirkülasyon şemaları plan şemaları üzerinden okunarak değerlendirilmiştir. Çalışmada 1950-1970 yılları arasında kurulan ve Türkiye mimarlık eğitiminin Anadolu ayağını oluşturan ilk iki mimarlık okulunun, dönemin mimari pratiğini yatay düzlemde ne derece yansıttığını ortaya koymak hedeflenmiştir. Bunun yanında, başkent ve periferide kurulan bu iki mimarlık bölümünün mekan organizasyonları arasındaki anlamlı bir benzerliğin ya da farklılığın varlığı sorgulanmıştır.

3.1. 1950-1970 Sürecinin Mimarlığı ve Mimarlık Ortamı Bağlamında İrdelenmesi (Examining 1950 to 1970 in the Context of the Architecture and Ethos of Architecture in Turkey)

1950’lerle başlayan Demokrat Parti yönetimi, savunduğu ideolojilerin bir yankısı olarak Amerikan menşeli yapılaşmanın öncüsü olmuştur. Söz konusu durum, dünya çapında “Uluslararası Üslup” olarak nitelendirilen mimari bir eğilim şeklinde vücut bulmuştur (Anonim, 1985). Bunun yanında Avrupa’dan getirilen lüks inşaat malzemeleri ve Amerika tarafından benimsenmiş subjektivist mimari Türkiye’de adım adım izlenmeye başlanmıştır. Söz konusu eğilimler; “enternasyonal mimari”, “rasyonel mimari”, “organik mimari”, “eklektik mimari” gibi kavramların ilk kez ortaya çıkmasına ve söylemlerde yer almasına önayak olmuştur. Betonarme, alüminyum, geniş cam yüzeyler sürecin en dikkat çeken mimari öğeleri olarak gözlemlenmiştir (Ural, 1974).

Tekeli (2007), 1950-1960 sürecini Türkiye’de mimarlık bağlamında aktif ve üretken bulmaktadır. Söz konusu durumda etkin olan faktörleri ise ülke genelinde inşa faaliyetlerinin artmasıyla, iş alanındaki büyümeye bağlı olarak mimarlığın ve mimarların sosyal ve ekonomik statüsünde artışla bağdaştırmaktadır. Ayrıca, 1954’te Mimarlar Odası’nın kurulması devlet temelli yapı üretimlerinde mimarın denetleyici olarak rol alabilmesine fırsat vermiştir. Tüm bu etkenlerin mimarlık mesleğinin Türkiye’de daha fazla rağbet gören bir meslek alanı haline gelmesinde önemli katkıları olduğu söylenebilmektedir (Tekeli, 2007).

1960’da meydana gelen ihtilal sürecinin Türkiye’de mimarlık icrasıyla ilişkisini değerlendiren Gürkan (1969), mimarın müşteriyle

birebir irtibatının yanında tanımadığı öznelere de iş yapmasının yani bir anlamda topluma hizmet etmesinin önünün açıldığından bahsetmektedir (Gürkan, 1969). Alsaç (1973), dönemin mimarlık eğitimindeki durumunu ise; uygulama alanında çok yetkin bir eğitim sisteminin oluşturulamadığı, mimarın "sanatçı" olarak yetişmesi geleneğinin kırılmadığı bir düzen olarak tanımlar. Dönemin mimari eğitiminin "kuramsal alt yapı" ile sınırlı kaldığını, bilimsel çerçevede verilen eğitimin uygulama alanında problem yarattığını belirtmektedir. Mimarlık örgütünün ve serbest mimarların yapı etkinliğinde aktif rolünün gözlemlenemediğinden bahsetmektedir (Alsaç, 1973). Kuban (1969) da söz konusu süreci Alsaç'ın değindiğine benzer ifadelerle destekler. Kuban (1969)'a göre; dönemin mimarlığı mimarlık ortamı ve eğitim alanı dahilinde üretimden ayrı kalmıştır. Diğer bir ifade ile mimarlık endüstriden/üretimden kopuktur ve dolayısıyla öğrencisinden mezununa kadar mimarlar uygulama alanıyla birebir ilişkiye sahip değildirlere (Kuban 1969).

1960-1970 sürecinin Türkiye mimarlık anlayışını Kortan (1973), "Uluslararası Mimarlık" anlayışı izlerinin devam ettiği rasyonel mimarlık anlayışı ile benzer sonuç üretimlerine, mimarlığın sanatsal köklerinden sıyrılmasına, yaratıcılığın kısıtlanmasına ve yapıların kişilikten (öznelikten) yoksun olmasına bağlamaktadır. Tüm bunların yanında parçalı formlar aracılığıyla tasarımda kişisel yorumların ortaya çıkarılmaya çalışılması, kütlede heykelsi yaklaşım, doğaya uyumlu insani boyutlarda tasarım çabası ve bunlar doğrultusunda ortaya çıkan "küpler mimarisi" uygulamaları dönemin göze çarpan mimari yaklaşımlarını oluşturmaktadır. Kortan (1973) mekan organizasyonunda ise benimsenen yaklaşımın uzun koridorlar yerine avlular ve bunların etrafında organize edilen kare ve kareye yakın formlar ile oluşturulduğuna işaret etmektedir (Kortan, 1973).

Sayar (2004), 1960 sürecini şöyle değerlendirmektedir: "1960 ihtilalinin, düşünce, anlatım ve örgütlenme özgürlükleri gibi demokratik hakları genişleten bir anayasa ile sonuçlanmasıyla yaşanan kültürel liberalizmin yansımaları, mimarlık teorisi ve pratiğinde de kendini göstermiştir. Batı ülkelerindeki gelişmelere paralel olarak, Uluslararası Üslubu tek yaklaşım biçimi olmaktan çıkaracak, modernist dilin sınırları dışına taşmayan -Brütalizm, Rejyonelizm, Organik Mimarlık, Organimsiz Mimarlık, vb. -farklı eğilimler..." ortaya çıkmış ve mimaride çoğulcu bir ortam oluşmuştur.

1960'lar sürecinin Türkiye mimarlığı anlamında akademik yaklaşımlar ve tasarımda optimum çözümü bulma çabası ile gerçekleştirildiğini söyleyebilmek mümkündür. Söz konusu süreç, 1950'lerin enternasyonel bakış açısından ve kalıplarından sıyrılmak, benlikli ve yere özgü mimarlık oluşumunun temellerini atmak üzerine şekillenmiştir. Doğa ve kültürü koruma fikri ön plana çıkmış, akılcı ve fonksiyonel yaklaşım benimsenmeye çalışılmıştır.

1960 süreci mimarlığının bu denli bilinçli bir yaklaşım ortamı bulmasının en önemli etkenleri olarak; 1954 yılında TMMOB'un kuruluşu, Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşu ve beş yıllık kalkınma planlarının oluşturulması gösterilebilmektedir (Küçük, 2015).

1950 ve 1960'ların Türkiye mimarlık ortamı bağlamında en dikkat çeken noktası projelerin kamu tarafından yarışmalar vasıtasıyla gerçekleştirilmesi olmuştur (Sayar, 2004). Söz konusu durum, yeni ortaya çıkmaya başlayan serbest mimarlık bürolarının devlet tarafından yapılan işlerde söz sahibi olabilmelerine fırsat vermiştir. 1950'lerle başlayan dönem mimari planlama ve çeşitlilik anlamında Türkiye coğrafyasında önemli bir dönüm noktasını oluşturur.

3.2. 1950-1970 Aralığında Türkiye’de Kurulan Mimarlık Bölümleri (The Departments of Architecture in Turkey from 1950 to 1970)

1950’lere kadarki süreçte Türkiye’de mimarlık eğitimi İstanbul kenti ile sınırlı kalmıştır denilebilmektedir. Başka bir deyişle, 18. yüzyılın sonlarında kurulmaya başlanan mühendislik okullarının ders programlarında yer edinen Mimarlık/Sanat dersleri, adım adım müfredatlarda yer almasından, ayrı bir meslek alanı olarak kabul edilmesine kadarki süreci İstanbul kenti özelinde gerçekleştirmiştir. Mühendis okulu olarak kurulan, Osmanlı’nın Batılı anlamdaki ilk üniversitesi, 1795 yılında kurulan günümüz İstanbul Teknik Üniversitesi³, 1874 yılında kurulmuş olan ve bayındırlık işleri için memur yetiştirmek üzere açılan günümüz Yıldız Teknik Üniversitesi⁴ ve Türkiye’nin ilk mimarlarını yetiştiren 1883 yılında kurulan Mimar Sinan Üniversitesi⁵ Türkiye’de kurulmuş olan ilk üç mimarlık okulu olarak öne çıkmaktadırlar. Söz konusu üç okulun Osmanlı’nın başkenti İstanbul’da açılmış olması bir tesadüf olmasa gerektir. Bu süreçte İstanbul, Osmanlı’nın kalbi niteliğindedir ve bu sebeple pek çok alanda da baş rolü oynayan hep başkent İstanbul olmuştur.

İstanbul’un mimarlık eğitimindeki başrolünü yeni başkent Ankara’yla paylaşması 1956 yılını bulacaktır. Söz konusu durum neticesinde Türkiye’de ilk defa İstanbul kenti dışında (Anadolu’da) bir mimarlık okulu açılması dikkat çekici bir dönüm noktasıdır. 6887 sayılı kanunun 29 Ocak 1957’de yürürlüğe girmesiyle Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ’nin ilk açılan bölümü Mimarlık Bölümü olmuştur. ODTÜ ’nün eğitim alt yapısında Amerikan menşeli eğitim sistemi örnek alınmış ve bu kurumsal yapının Türkiye ayağı olarak oluşturulmuştur (Mangtay, 1995; Uysal, 2009).

1950’ler mimarlık ve eğitimi için bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Artık İstanbul ve Ankara gibi büyük merkezlerin dışında da yeni üniversitelerin açılmaya başlaması önemli bir noktayı işaret eder. Söz konusu durum, mimarlık eylemi ve mimarlık mesleğinin Türkiye genelinde meşrulaştırıldığı bir kanıttır. Artık mimarlık Türkiye’nin her yerindedir ve sadece büyük şehirlerle sınırlı değildir.

1960’lara gelindiğinde Anadolu’da başkent Ankara’dan sonra ilk açılan mimarlık okulu olarak Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü göze çarpmaktadır. KTÜ Mimarlık Bölümü, İTÜ kökenli profesörleri, ülkenin her noktasından gelen öğrencileri, politikacılar ve medya yardımıyla önemli bir kuruluş ve gelişim evresi geçirmiştir (Yardımoğlu, 2003). Türkiye mimarlık eğitimi için, periferide her görüşten insanın bir arada olduğu, yeni ve farklı kompozisyonları olanaklı kılan bir eğitim kurumunun bulunması oldukça önemlidir.

ODTÜ ve KTÜ’nün dışında Anadolu’da kurulan diğer mimarlık bölümleri; 1963 yılında İzmir’de kurulan Ege Özel Mühendislik Mimarlık Yüksekokulu (Dokuz Eylül Üniversitesi) ve 1966 yılında Ankara’da ikinci üniversite olarak açılan Zafer Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu+ Yükseliş Koleji/Özel Mimarlık Okulu (Gazi Üniversitesi) şeklinde sıralanmaktadır.

1950-1970 sürecinde bahsi geçen okulların “Mimarlık Bölümleri”, kuruluş tarihlerine göre sırasıyla şöyledir: ODTÜ 1956, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi 1963, Gazi Üniversitesi 1966 (Tablo 1).

³Kuruluş adıyla Mühendishane-i Berri-i Hümayun

⁴Kuruluş adıyla Turuk-u Muabir Mektebi

⁵Kuruluş adıyla Sanayi-i Nefise Mektebi

Tablo 1. Türkiye’de 1950-1970 sürecinde açılan mimarlık bölümleri
(Table 1. The departments of architecture in Turkey from 1950 to 1970)

Üniversite	Yıl	Değişen İsim	Fakülte	Bölüm
Orta Doğu Yüksek Teknoloji Enstitüsü (ODTÜ)	(1956-1959)	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1959-)	-	Mimarlık (1956)
Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ)	(1955-)	-	İnşaat-Mimarlık (1963)	Mimarlık (1963)
Ege Özel Mühendislik Mimarlık Yüksekokulu (Dokuz Eylül Üniversitesi)	(1963-1975)	-	-	Mimarlık (1963)
Zafer Mühendislik ve Mimarlık Özel Yüksek Okulu+ Yükseliş Koleji (Özel Mimarlık Okulu) (Gazi Üni.)	(1966-1973)	-	-	Mimarlık (1966)

3.3. İki Kampus Yerleşiminin Değerlendirilmesi: Bir ODTÜ-KTÜ Karşılaştırması (Evaluation of Two Campus Locations: A METU-KTU Comparison)

1961 yılında açılan bir yarışma sonucu ödüle layık görülen ve uygulanması kararlaştırılan proje Altuğ ve Behruz Çinici tarafından ODTÜ Kampusu için hazırlanan proje olmuştur. Türkiye’nin ilk kampus yerleşkesi olarak tasarlanan yarışma projesi 1956 yılında kabul gören Erzurum Atatürk Üniversitesi’dir. ODTÜ Kampus yerleşkesi planlaması Türkiye bağlamında ikinci planlama örneğidir (Araz, 1990). Türkiye’de ilk brüt beton kullanımının görüldüğü ODTÜ kampus yerleşkesi hem planlama hem malzeme kullanımı bakımından ilk ve diğer kampus tasarımlarına referans oluşturan bir niteliğe sahiptir (Sayar, 2004).

1965’te Arkitekt Dergisi’nde yayımlanan bir yazıda kampus planlamasının Altuğ ve Behruz Çinici tarafından yapıldığı ve söz konusu tarihte yalnız Mimarlık Fakültesi’nin inşa edilmiş durumda olduğu belirtilmektedir. Ancak, yazıda da değinildiği üzere bu planlamaya göz atmak genel plan şemasını değerlendirmek açısından yeterlidir (Anonim, 1965). Yukarıda görülen fotoğraflarda mimarlık Fakültesi’nin avlulu sistemle organize edildiği, küpün deforme edilmesiyle ve girinti çıkıntılarla hareketli açık ve yarı açık mekanların oluşturulduğu görülmektedir. Küplerin farklı organizasyonları, rasyonel bir yaklaşımla kurgulanmıştır. Düz çatı kullanımı, küplerin ortasında açılan boşluklarla oluşturulan avlu açıklıkları, geometrik ve bütüncül yaklaşım dönemin modernist anlayışının bir göstergesidir. Cephe açıklıklarının mekan organizasyonlarına göre kurgulanmış olması ve petek görünümü cephe kurgusu, dönemin yapı tiplerinde görülen benzer noktalardan birini oluşturmaktadır. Brütalizm akımının Türkiye’deki ilk örneği olarak gösterilen ODTÜ Mimarlık Fakültesi, cephe ve plan organizasyonları bakımından Amerikan modernizminin (Uluslararası Üslup) Türkiye’deki örneklerinden birisidir.

Şekil 1. ODTÜ kampus yerleşkesi ve mimarlık fakültesi (Anonim, 1965)
(Figure 1. ODTU campus settlement and faculty of architecture)

1955 yılında kurulan ve şehre tek bir bina ile hizmet veren Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1963 yılında açılan bir yarışma projesini Nihat Güner ve Mustafa Polatoğlu'nun kazanmasıyla çağdaş bir kampus tasarımına kavuşmuş olur (Araz, 1990). Lineer bir plan şeması üzerine oluşturulmuş KTÜ kampus planı, manzara yönü ve ana yol aksına dikkat edilerek tasarlanmıştır. Söz konusu lineerliğin oluşumunda arazi şartlarının da göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Engebeli bir arazi üzerinde yatay dikdörtgenler, optimum çözüm arayışlarının bir getirisi olarak görülmektedir. Eğimden dolayı oluşan bodrum katları planlama dahilinde zemin kat niteliğinde kullanılabilmesi için boşaltılmıştır. Genel planlamada yatay ve dikey geçirgenlik referans alınarak organize edilen kampus Türkiye'deki önemli örneklerden birini oluşturmaktadır. Mimarlık Fakültesi binası ise, mimari özellikleri bakımından değerlendirildiğinde ilk dikkati çeken yatay uzun iki dikdörtgenin kaydırılarak birbirine eklenmesiyle oluşturulmuş olduğudur. Cephe karakteristiği olarak, 1950'lerin modernist anlayışıyla uyuşan bir şekilde yatay bant pencereler kullanılmış, mekan organizasyonunun dışarıdan okunabilirliğini sağlayan bir kurguyla oluşturulmuştur. 1950'lerin katı rasyonalizminin fazlasıyla gözlemlenebildiği bir kurgu ile organize edilmesi bakımından 1960'ların plüralist ve rejyonalist eğilimlerinden ziyade 1950'lerin modernist ve rasyonalist çizgisine referans vermektedir.

Şekil 2. KTÜ kampus vaziyet planı (Anonim, 1963) mimarlık fakültesi (Türk, 2016)

(Figure 2. Layout Plan of KTU, Faculty of Architecture)

3.4. Anadolu'nun İlk İki Mimarlık Okulunun Mekân Organizasyonları Bağlamında Değerlendirilmesi: Bir ODTÜ-KTÜ Karşılaştırması (The Evaluation of the First Two Architectural Schools of Anatolia in the Context of Space Organizations: A METU-KTU Comparison)

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi binasında, iki uzun dikdörtgenin kaydırılarak birbirine eklenmesi ile lineer bir kurgu oluşturulmuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin temel geometrisinde ise farklı boyutlardaki küplerin yine benzer geometriler aracılığıyla birbirleri içerisine eklenmesi ve bu küplerin peteksi bir örgü oluşturduğu görülmektedir (Tablo 2).

Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin mekân tipolojisi incelendiğinde, temel geometrisinin neden olduğu lineer oluşumun iç mekâna da yansıdığı görülmektedir. Öğrenci ve akademisyen girişi ayrı tutularak öğrenci-akademisyen arasındaki hiyerarşik ilişki vurgulanmıştır. Öğrenci girişinde ve yapının orta aksında yer alan sirkülasyon elemanı yapıyı öğrencinin ve akademisyenin kullandığı iki ayrı alana bölmektedir. Öğrencilere hizmet eden ve Tablo 3'te sarı ile

ifade edilen mekanları vurgulayan sınıflar, atölyeler, kütüphane ve lokal öğrenci girişinin bulunduğu cepheye yaslanmış, akademisyen girişinin bulunduğu dikdörtgen kola ise bölüm başkanlığı ve akademisyen odaları yerleştirilmiştir.

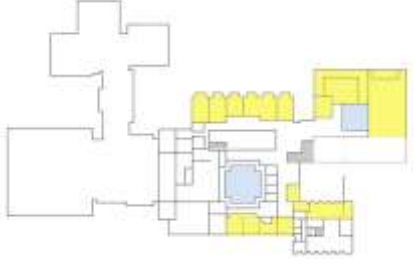

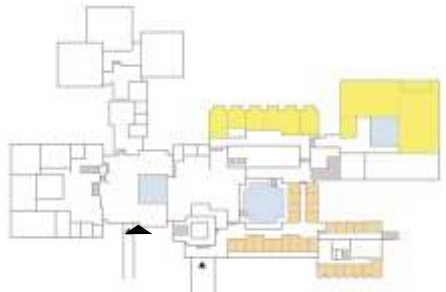

Tablo 2. Okulların temel geometrilerine ilişkin tablo
(Table 2. Table of basic geometry of schools)

Temel Geometri	
Karadeniz Teknik Üniversitesi*	Orta Doğu Teknik Üniversitesi**
	

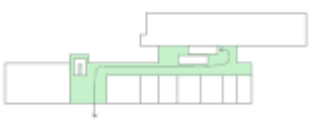
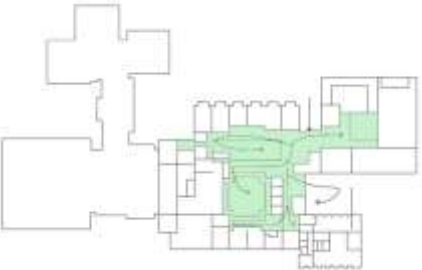

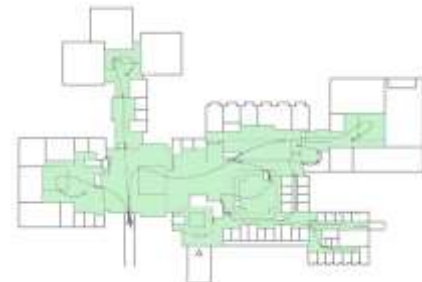
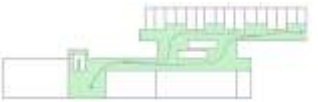

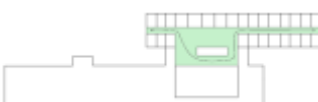
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde de yine temel geometriyle ilişkili bir iç mekân düzeni oluşturulmuştur. Söz konusu dönemde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi binasının içerisinde Şehir Bölge Planlama bölümü atölyeleri de yer almaktadır. Çalışmada ise yalnızca mimarlık bölümü atölyeleri ele alınmıştır. Bu kurguya göre mimarlık bölümünün, batı yönündeki büyük kare kütlelerin içine yerleştirildiği görülmektedir. Öğrenci girişinin bulunduğu hol ve yakın çevresinde bulunan sınıflar ve atölyeler ise diğer bölümlere aittir. Öğrenci girişine paralel olan akademisyen girişinin bulunduğu hol ve yakın çevresine çoğunlukla akademisyen odaları ve dekanlık konumlandırılmıştır. Akademisyen girişinin bulunduğu cepheye ise akademisyen odaları yerleştirilmiştir. Plan kompozisyonunda avlulu çözümlerle iç bahçelerin oluşturulması ise yapının en dikkat çeken noktalarından biridir. İki yapı hacimsel olarak karşılaştırıldığında ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin farklı bölümleri de içerisinde barındırması sebebiyle daha büyük olduğu göze çarpmaktadır. İki okul karşılaştırıldığında akademisyen odalarındaki niceliksel fark da bir diğer dikkat çeken noktadır. Bu durumun yine yukarıda bahsi geçen sebepten kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin başkentte, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin ise ülkenin periferisinde inşa edilmiş olması iki yapı arasındaki hacimsel büyüklük farkını da açıklamaktadır (Tablo 3).

Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde binanın orta aksından geçen ana merdiven hattının, öğrenci girişinin yer aldığı hol ile bağlanmasıyla bir sirkülasyon alanı oluşturulmuştur. Bu sayede öğrencilerin kullandıkları alan ile akademisyen odaları arasında bir sınır da belirlenmiş olmaktadır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde ise sirkülasyon alanları daha karmaşık bir biçimde kurgulanmıştır. Kübik kütleler arasındaki bağlantılar kotlar kullanılarak sağlanmış, sirkülasyon alanlarının büyük bir kısmı ise öğrencilerin kullanımına bırakılmıştır. Burada mekânsal anlamda Karadeniz Teknik Üniversitesi'ndeki kadar katı bir öğrenci-akademisyen ayrımına rastlanmamaktadır. Bunun yanı sıra Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin farklı bölümleri bir arada bulundurması okuldaki öğrencilerin farklı bölümlerdeki diğer öğrencilerle etkileşimde bulunmasına da katkı sağlamaktadır (Tablo 4).

Tablo 3. Okulların mekan tipolojisine ilişkin tablo
(Table 3. Table on the space typology of schools)

Mekan Tipolojisi	
Karadeniz Teknik Üniversitesi*	Orta Doğu Teknik Üniversitesi**
 <p>Zemin Kat</p>	 <p>Alt Zemin Kat</p>
 <p>1. Kat</p>	 <p>Zemin Kat</p>
 <p>2. Kat</p>	 <p>1. Kat</p>
 <p>3. Kat</p>	
<p>▲ Öğrenci girişi ▲ Akademisyen girişi</p>	
<p>Sirkülasyon Elemanı Akademisyen Odaları/Yönetim Atölyeler/Kütüphane/Lokal Avlu</p>	

Tablo 4. Okulların sirkülasyon şemalarına ilişkin tablo
(Table 4. The table of circulation diagrams of schools)

Sirkülasyon Şemaları	
Karadeniz Teknik Üniversitesi*	Orta Doğu Teknik Üniversitesi**
 <p>Zemin Kat</p>	 <p>Alt Zemin Kat</p>
 <p>1. Kat</p>	 <p>Zemin Kat</p>
 <p>2. Kat</p>	 <p>1. Kat</p>
 <p>3. Kat</p>	

4. BULGULAR VE TARTIŞMALAR (FINDINGS AND DISCUSSIONS)

Yapılan çalışma sonucunda görülmektedir ki; her iki okul da temel geometri bakımından ele alındığında dönemin modern mimari anlayışını yansıtan bir kurguya sahiptir. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde lineer bir planlama görülürken, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde dönemin parçalı form arayışlarının izleri görülmektedir. Her iki okulda da taşıyıcı sistem olarak yine dönemin özelliklerini yansıtan betonarme sistem kullanılmıştır. Mekan tipolojisi olarak incelendiğinde ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde avlulu çözümler dikkat çeker. Bu alanlar hem akademisyen girişinde hem de öğrencilerin kullandıkları mekanların merkezinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra akademisyen girişinin bulunduğu holün doğusuna yerleştirilen akademisyen odaları öğrencilerin gün içerisinde kolaylıkla rastlayabilecekleri mekanlar değildir. Bu bağlamda odaların sınıflar ile olan ilişkisinin minimuma indirildiği söylenebilir. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde ise bu mekanlar ana sirkülasyon hattı ile ayrılmış olması ile hem sınıflardan uzak, hem de öğrencinin erişimine oldukça açıktır. Her iki okulun da sirkülasyon şemaları incelendiğinde, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde kullanılan kotlar ile daha hareketli ve sürprizli mekanların oluşumu sağlanmıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde ise sirkülasyon şemasının nispeten daha mütevazî kurgulandığı söylenebilmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Cumhuriyet ideolojisinin en önemli simge merkezi olarak oluşturulan başkent Ankara'da, Cumhuriyeti temsil eden bir okulun kurulması düşüncesi 1950'lerde kaçınılmaz olarak görülmüştür. Devlet politikaları dolayısıyla Amerika ile oluşan bağlantıların da desteği ile Ankara'da kurulan ODTÜ, hem eğitimiyle hem mimari organizasyon ve planlamasıyla Türkiye için örnek teşkil eden bir kurum olmuştur. Söz konusu durum, 1950'lerle birlikte artık mimarlık eğitiminde rol model olarak Ankara'nın, İstanbul'un yanında kendine yer edindiğini söyleyebilmeye zemin oluşturur. Bunun yanı sıra dönemin politik çerçevesi doğrultusunda taşrada kurulan ilk mimarlık okulu olan Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü de aynı derecede önem taşımaktadır. Ankara ile Anadolu'ya açılan mimarlık okulları, ülkenin doğu bölgesine de hizmet verebilmesi açısından Trabzon kenti ile periferiye uzanmıştır. Anadolu'nun ilk iki mimarlık okulu olan söz konusu iki kurum da mimari yarışma projeleri çerçevesinde başarılı bulunmuş ve 1960'larda uygulamaya koyulmuştur.

Her iki bölümün 1960'larda uygulanmış olmasına rağmen söz konusu okullar arasında üslupsal ve biçimsel olarak farklılıklar, işlevsel olarak ise benzerlikler bulunmaktadır. Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, 1950'lerin katı Le Corbusier rasyonalizminin etkilerini gösterirken (Zemin katın boşaltılması, salt prizmatik kütleler, yatay bant pencereler gibi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü, 1960'ların brütalist, organik ve küpler mimarisinin (brüt beton kullanımı, doğayla bütünleşik tasarım, kütlelerin parçalanması gibi) izlerini taşımaktadır. Söz konusu durum, periferide mimari yapılaşmanın başkente oranla biraz daha geriden geldiğinin de önemli bir kanıtı niteliğindedir. Biçimsel kuruluşları bakımından KTÜ Mimarlık Bölümü oldukça net ve rasyonel bir çizgi ile lineer iki bloğun bir araya gelişi ile oluşturulmuşken, ODTÜ Mimarlık Bölümü oldukça parçalı, açık- yarı açık- kapalı mekan birlikteliği ile kurgulanmış küplerin sistematik bir şekilde organize edilmesiyle oluşturulmuştur. Bunun yanında, mimarlık eğitiminin gerektirdiği koşullar değerlendirilerek kurgulanmış ve Türkiye için önemli iki örneği oluşturan ODTÜ ve KTÜ Mimarlık Bölümleri, işlevsel organizasyonları bakımından (ayrıştırılmış girişler, farklı işlevlerin farklı kütlelerde çözümü, ortak kullanım alanları oluşturulması gibi) benzerlikler göstermiştir.

Söz konusu iki yapı, Türkiye'de yapılmış mimarlık bölümlerinin kütle ve plan organizasyonları bakımından iki farklı örneğini temsil etmektedirler. İki bölüm binası da mimarlık eğitimi ve gerektirdiği işlevler göz önünde bulundurulduğunda yapılacak olan yeni mimarlık bölümleri için önemli referanslar oluşturabilecek niteliğe sahip yapılardır. Yapıların literatürde yer edinmesi, aslına uygun bir şekilde korunması ve gelecek nesillere aktarımı nitelikli eğitim binalarının kazanımı açısından oldukça önem taşımaktadır.

NOT (NOTE)

Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nin şematik çizimleri 1968 yılına ait Arkitekt dergisinin 332. Sayısının "Karadeniz Teknik Üniversitesi Akademik Merkez Proje Yarışması" adlı yazısındaki çizimlerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Fakültenin bugünkü mekan organizasyonunun az da olsa değişiklikler gösterdiğini belirtmek gerekir. Ayrıca Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nin şematik çizimleri fakültenin web sayfasındaki çizimlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu çalışma 5-8 Eylül 2017 tarihinde Gürcistan-Tiflis'te düzenlenen "2nd International Science Symposium (ISS2017)" sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Alsaç, Ü., (1973). Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi, Mimarlık Dergisi, 11-12, 12-25.
- Alsaç, Ü., (1976). Türkiye'deki Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Dönemindeki Evrimi, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Anonim, (1963). Karadeniz Teknik Üniversitesi Proje Yarışması İzah Raporu, Arkitekt Dergisi, cilt:2, s:67-86.
- Anonim, (1965). Ankarada Orta Doğu Üniversitesi, Arkitekt Dergisi, cilt:3, s:108-109-114.
- Anonim, (1985). Oda'dan, Mimarlık Dergisi, cilt:85/9, s:9.
- Araz, A., (1990). KTÜ Kampüsü Eğitim Binaları Fiziksel Değişimi Üzerine Bir İnceleme (1976, 1990), Y. Lisans Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Bayhan, İ., (1968). Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksekokulu İlave Tesisleri, Arkitekt Dergisi, cilt:2, s:60-61.
- Ceylan, S., (2008). Demokrat Parti İktidarı Döneminde Üniversite Eğitimi (1950-1960), Yüksek lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, İzmir.
- Dostoğlu, N.T. ve Birsal, C., (2003). 2003 Yılında Türkiye'de Mimarlık Eğitimi: Sayısal Veriler Üzerinden Bir Durum Saptaması, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=26&RecID=263>, 6 Ocak 2015.
- Gürkan, G., (1969). Mimarlık'ta Devrime Doğru, Mimarlık Semineri, 15-18 Aralık 1969, Ankara.
- Kortan, E., (1973). Türkiye'de Mimarlık Hareketleri ve Eleştirisi (1960-1970), ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- Kuban, D., (1969). Toplum Açısından Mimarlığın Tarihsel Gelişimi ve Toplumsal Yapı Değişikliklerinin Mimarlığın Evrimine Etkileri/ Bildiri 7, Mimarlık Semineri, 16 Aralık 1969, Ankara.
- Küçük, B., (2015). Mimarlığın Aktörleri: Trabzon (1970-2014), Y. Lisans Tezi, KTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Mangtay, Ö.İ., (1995). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Öncesi ve Sonrası Mimarlık Eğitimi Gelişiminin İrdelenmesi, Y. Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tekeli, İ., (2007). Türkiye'de Mimarlığın Gelişiminin Toplumsal Bağlamı, Modern Türk Mimarlığı 1900-1980, 1. Basım, Ed. Renata Holod, Ahmet Evin, Suha Özkan, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Yalçın Matbaacılık, Ankara.
- Türk, S.A., (2016). Kişisel Arşiv.
- Resmi Gazete, (1957). Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin Kuruluş ve Hazırlıkları Hakkında Kanun, Başbakanlık basımevi, 9521.
- Sayar, Y., (2004). Türkiye'de Mimari Proje Yarışmaları 1930-2000: Bir Değerlendirme, Mimarlık Dergisi, sayı: 320.
- Ural, S., (1974). Türkiye'nin Sosyal Ekonomisi ve Mimarlık, Mimarlık Dergisi, 1-2, 5-50.
- Uysal, Y.Y., (2009). Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı Türkiye'de Mimarlık, Sanat, Tasarım Eğitimi ve Bauhaus-ODTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde 1956-1980 Yılları Arası Eğitim Sistemi, ed. Ali Artun, İletişim Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- Varel, A., (2015). Ellili Yıllarda Muhalefet: Hükümete Yönelik Temel Eleştiriler ve DP Karşısında CHP'nin İdeolojik Konumlanması, Türkiye'nin 1950'li Yılları, Hz. Mete Kaan KAYNAR, 1. Basım, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

-
- Yardımoğlu, M.A., (2003). 1963-2003/KTÜ'nün Kırk Yılı: Varoluşuna Dair (Bir) Üniversitenin, Mimarlık Dergisi, 314.
 - Yücel, A., (2007). Çoğulculuk İş başında: Türkiye'nin Bugünkü Mimarlık Manzarası, Modern Türk Mimarlığı 1900-1980, 1. Basım, Ed. Renata Holod, Ahmet Evin, Suha Özkan, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Yalçın Matbaacılık, Ankara.